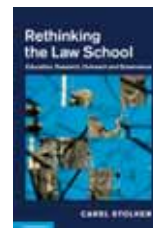

Het Calimero-gevoel van de jurist

Interview met prof. mr. Carel Stolker naar aanleiding van zijn boek *Rethinking the Law School: Education, Research, Outreach and Governance*, Cambridge: Cambridge University Press 2014, 472 p.

Pauline Westerman¹

Het moet in een moment van lichtzinnigheid zijn geweest dat ik de *NJB*-redactie beloofde Carel Stolker te interviewen over zijn onlangs verschenen boek *Rethinking the Law School*. Het boek, een kloeki band van ruim 400 pagina's, bestrijkt vrijwel alles wat op enigerlei wijze te maken heeft met juridisch onderwijs. De lezer krijgt hierin niet alleen een overzicht van vrijwel alle verschillende vormen van juridisch onderwijs die er wereldwijd worden aangeboden, maar dat overzicht vormt slechts de opmaat voor beschouwingen over de vraag hoe dat juridisch onderwijs het beste vorm kan worden gegeven. In een academische context of juist in de praktijk? Worden juristen getraind of is het rechtenonderwijs juist bedoeld om studenten in brede zin te vormen conform het oude Bildungs-ideaal? Hoe zit het met de methoden van rechtswetenschappelijk onderzoek? Waarom hebben juristen zo'n moeite om uit te leggen wat ze doen? Waarom worden de grote Amerikaanse juridische tijdschriften door studenten geredigeerd? Wat is de relatie tussen rechtspraak en rechtswetenschap?

Bij beschouwingen over juridisch onderwijs blijft het niet. Stolker, die dit boek schreef in het (ene!) jaar sabbatical dat hij genoot tussen zijn decanaat van de rechtenfaculteit en zijn rectoraat van de Universiteit Leiden, geeft ook een overzicht van de universitaire context waarin juridisch onderwijs en onderzoek plaatsvinden. Wat is de toekomst van de universiteit als instituut? Hoe zit het met internationalisering, de promotiecultuur, prestatieafspraken, governance en schaalvergroting?

Toen ik het boek uit handen van de postbode ontving (het kon niet door de brievenbus) zakte de moed me in de schoenen. Weer typisch zo'n jurist die denkt zich alleen in lijvige boeken te kunnen uitdrukken, dacht ik nog. Kon het niet in wat handzame artikelen of essays? Maar eenmaal aan het lezen moest ik mijn oordeel her-

zien. Het boek leest plezierig en vlot weg. Het verveelt geen moment en is doorspekt met boeiende inkijkjes en persoonlijke ontboezemingen. Men kan in Stolkers boek bevlogen passages lezen over de waarden die in het geding zijn bij rechtswetenschappelijk onderzoek (p. 205), het enorme belang van recht in landen als Albanië (p. 269), maar men kan er ook in lezen dat juridische onderwijsboeken zo onaantrekkelijk worden gepresenteerd (p. 169) en hoe belangrijk het is voor de wetenschappelijke creativiteit om gezamenlijke maaltijden te nuttigen 'zelfs als die genuttigd worden bij McDonalds' (p. 344).

Misschien is dit laatste de reden dat Stolker me voorstelt het interview te combineren met een dinertje, waarbij ik me haast te zeggen dat het niet in een fastfoodrestaurant plaatsvond, maar in een gelegenheid waarin het tempo van het voedsel overeenkwam met de lengte van het interview dat alleen al uren moest duren om aan al die aspecten van de law school recht te doen. We spreken een opgewekt mens die voortdurend probeert om tegenstrijdige belangen en waarden met elkaar te verzoenen.

Je bent bepaald niet over één nacht ijs gegaan. Waarom heb je dit boek geschreven?

Ik vind dat juristen in het algemeen wat weinig reflexief zijn. Ze denken te weinig na over hun eigen discipline, en over de positie daarvan binnen de universiteit. Ze denken niet: wat ben ik nu eigenlijk met mijn onderzoek aan het doen. Juristen *blijven* maar zeggen: 'we zijn bijzonder, we zijn anders, het lukt niet met NWO of in Brussel, want we zijn nu eenmaal anders.' Het Calimero-gevoel van de juristen. Zo van: 'ach, uiteindelijk winnen toch wel de Duitsers, de bèta's. Wetenschapsagenda? Wat zou het helpen?' Die neiging is niet zonder gevaar, betoog ik in mijn boek. En ik probeer voorbeelden te geven van hoe het misschien anders, beter zou kunnen.

Maar misschien zijn ze wel heel erg reflexief bezig geweest, en hebben ze na lang nadenken geconstateerd dat ze dus inderdaad anders zijn dan andere wetenschappers.

Jazeker. Maar toch is het gek. We waren erbij in 1575 in Leiden en in 1614 in jouw Groningen, eerder dan de meeste andere disciplines, en dan denk ik: wat is er gebeurd? Het recht lijkt nu ineens *the odd man out* geworden binnen de universiteit. Het is toch een beetje het idee: wat doet rechten in de universiteit? En dat speelt echt wereldwijd. Daar moet je dan toch over nadenken? Misschien spreekt het inderdaad niet vanzelf dat er een juridische *academische* opleiding bestaat.

Een deel van de juridisch opleidingen heeft niet altijd in een academische opleiding gezeten. Denk aan het notariaat en het fiscaal recht van vroeger. En in Engeland is het nog steeds zo dat je klassieke talen of geschiedenis kunt studeren en daarna met een jaar *conversion course* barrister wordt. Als je kijkt naar hoe anderen het doen; er is zo'n variëteit! Sommige opleidingen duren twee, andere zes jaar. Dus je moet misschien wel vaststellen dat je juristen op heel veel manieren kunt opleiden. En kennelijk gaat dat toch allemaal tamelijk goed. In de VS ga je eerst vier jaar een *college* doen en daar krijg je een academische opvoeding. Pas als je daarmee klaar bent ga je nog eens drie jaren naar *law school*. Rechtenstudenten zijn daar vaak 24 jaar als ze dan aan rechten beginnen, dus niet de achttien-jarigen die wij binnenkrijgen. Dat maakt natuurlijk ook al een groot verschil.

Maar wat vind je zelf? Is de rechtenstudie een academische of vooral een HBO-studie?

Ik vind het recht veel te belangrijk om er niet een stevige academische component in te hebben. Dat moet dan echt aan de universiteit gebeuren, met onderzoeksambitie. Dat kan dan misschien ook gerealiseerd worden via een studie klassieke talen, of een brede liberal arts opleiding. Maar in de regel zie je wereldwijd toch zelden opleidingen die korter zijn dan drie of vier jaar. Vaak langer. Het belangrijkste van die academische component is voor mij dat studenten leren dat ze hun oordeel kunnen uitspreken. Dat ze leren dat ze niet onmiddellijk naar de oplossing moeten springen. Dat ze eerst nadenken en langdurig nadenken... Hebben leren 'tegenderenken'. Iemand heeft ooit gezegd dat het verschil tussen een HBO en de universiteit is dat ze bij de HBO oplossen voor problemen leren vinden en dat ze bij de universiteit problemen bij de oplossingen leren zoeken. Dat maken we misschien niet altijd waar, maar dat zou wel de opdracht moeten zijn.

Maar als het alleen maar gaat om dat tegenderenken, dan zouden die advocaten toch gelijk hebben gehad met hun stuk vorig jaar in de NRC waarin ze zeggen: doe maar drie, vier jaar sociale wetenschappen en kom daarna gewoon bij ons op kantoor de rest leren.

Ja, misschien hebben ze dat ook wel.

Dan heb je 400 pagina's over de law school geschreven en dan zeg je: misschien hebben ze wel gelijk?

Ja, misschien hebben ze wel gelijk. Als die academische vorming maar *ergens* zit. Dat zie je aan de VS. In het Nederlandse systeem van onderwijs aan zeventien/acht-

tien-jarigen is het ook van belang dat ze analytisch leren denken en dat ze de doctrine van het recht kennen.

Maar dat laatste leer je dus niet bij klassieke talen of sociologie.

Ja, tenzij je het erna leert in de praktijk. Kijk, die *barristers* komen doorgaans van Oxford of Cambridge en die zijn zo briljant, die kunnen het na die bachelor in iets anders met één jaar *conversion course* wel af, maar ook in Engeland worden tegenwoordig de meeste juristen gewoon op de *law school* opgeleid. Of in Australië waar je steeds vaker

We spreken een opgewekt mens die voortdurend probeert om tegenstrijdige belangen en waarden met elkaar te verzoenen

een bachelor doet in een ander vakgebied en dan twee, drie jaar een master rechten. Algemene antwoorden, wereldwijd, zijn moeilijk te geven. Kijk, de typen opleidingen zijn natuurlijk vaak cultuurbepaald en hoe je het organiseert wordt ook bepaald door geld, en of je wilt selecteren aan de poort, maar de vragen zijn overal dezelfde en moeten gesteld worden: wil ik de opleiding academisch of niet? Wil ik een internationaal georiënteerde opleiding of niet? Wil ik de opleiding interdisciplinair of niet? Wil ik aangesloten zijn op het beroepenveld of wil ik pure rechtswetenschappers opleiden? Die vragen zijn voor iedere rechtendecaan van belang, ook voor Afrikaanse of Latijns Amerikaanse, dus voor hen heb ik óók geschreven.

Rechtswetenschap

Je wilt die academische component erin houden omdat je zegt dat het recht zo belangrijk is en zo ingewikkeld.

Maar er zijn wel meer belangrijke en ingewikkelde dingen in het leven en toch hoeven we daar geen wetenschap over te bedrijven. Als ik je boek lees dan hoor ik eigenlijk alleen wat over recht maar niet over rechtswetenschap.

Maar daar zit toch verschil tussen? Waarom moet er rechtswetenschap worden bedreven en wat is dat?

Ik denk inderdaad dat we te weinig hebben nagedacht over wat precies rechtswetenschap is, omdat de rechtsgeleerdheid, in de zin van praktische toepasbaarheid, voorop staat. Het recht is een van de weinige disciplines aan de universiteit waar de methodologie niet standaard wordt gedoceerd. Omdat we, vanuit die rechtsgeleerdheid denkend, altijd advocaten en juristen hebben opgeleid, leerden we onze studenten eigenlijk vooral de methode van de rechter. Dat werd meteen ook onze wetenschappelijke methode, de rechtsvinding. En wat je dan deed is: als jij

Auteur

1. Prof. dr. P. C. Westerman is hoogleraar Rechtsfilosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

het antwoord geeft wat de Hoge Raad zou hebben gegeven, dan krijg je een tien. We leerden ze te weinig nadenken. Pas in de eindschrijftie vroegen we ze zelf na te denken. Dus we hebben te lang onze cijfers gegeven voor de autoriteitsantwoorden. Maar “wat zou de HR hebben gevonden” is geen academische vraag. Dat kun je gewoon in het boek vinden.

Nu kan dit allemaal goed en wel zijn voor de bachelor, dokters moeten ook gewoon weten hoe een hand in elkaar zit of een hart, maar op enig moment moet je de sprong maken naar de rechtswetenschap, naar die academische houding, een sceptische problematiserende houding wakker roepen.

Als ze de doctrine – laten we zeggen het periodiek systeem van de juristen – in de eerste twee jaar hebben gekregen dan zou ik wel denken dat ze daarna meer academische denkvragen aan zouden kunnen; daar komen ze vaak niet aan toe. En eigenlijk zou je willen dat dat ook al een beetje in het eerste jaar gebeurt. Een van de mooiste voorbeelden is van de rechtendecaan van de UvA Edgar du Perron. Die legt zijn eerstejaars studenten de casus voor van een bemand zweefvliegtuigje dat met een geringde postduif in botsing komt. Dat zweefvliegtuigje stort neer en de piloot overlijdt ten gevolge van de crash,

en de duif ook. De eigenaar van de duif spreekt de piloot aan en de weduwe van de piloot de eigenaar van de duif. Zo’n verhaal... En dan kun je wel zeggen: nou, dan google ik wel even ‘duif’, ‘piloot’, ‘hoge raad’ en dan kijk ik wat erover staat. Maar godzijdank, daarover vind je niets. Hoe kom je nu met een antwoord op een dergelijke vraag? Dan gaat het om wezenlijke dingen als: wat is risicoaansprakelijkheid, wat is schuldaansprakelijkheid, van wie is de lucht, wat is rechtvaardig. Daarom was ik als decaan altijd aan de strenge kant en zei dan: studenten, het recht is zo ingewikkeld, jullie moeten echt meer werken dan zeven-tien uur per week. Het gaat over rechtvaardigheid en doelmatigheid en rechtszekerheid in ook nog eens veranderende culturen, in complexe democratische systemen!

Maar nu neem je zelf ook het rechterperspectief in. Als je uitgaat van die drie waarden doelmatigheid, rechtszekerheid en rechtvaardigheid en je ziet de wetenschap als het zoeken naar de balans daartussen, dan geef je toch wel een erg normatieve invulling van wetenschap. Waarin verschilt de rechtswetenschapper dan van de rechter? Die zoekt toch ook een evenwicht tussen die drie waarden?

Nee, er is een groot verschil. Rechters zijn gebonden aan de wet, aan de vordering, of de tenlastelegging.

Dat zijn rechtswetenschappers ook, die kunnen niet zomaar alles bedenken.

Je kunt inderdaad niet zomaar een uitspraak weglaten. Maar je kunt als rechtswetenschapper wel vele stappen verder gaan in je denken.

Je kunt zeggen: wetenschappers zijn minder gebonden aan de wet en zij staan minder bloot aan tijdsdruk, maar dat zijn geen principiële verschillen. De afwegingen zijn dezelfde.

Een wetenschapper is ook meer gebonden aan internationale literatuur dan een rechter. Rechtsvergelijking, daar komt de rechter vaak niet aan toe. Je bent ook een gids voor de rechterlijke macht. Het is daarom niet zo dat de wetenschapper alleen maar vrijer is om meer na te denken, maar hij is ook *genoodzaakt* om dat te doen.

Vind je dan dat het extra wetenschappelijke wordt uitgemakt door een sociologisch of economisch perspectief?

Nee, dat zou ik niet willen zeggen. In Amerika wordt het doctrinaire onderzoek te zeer weggezet als black letter law. In mijn boek probeer ik juist het belang van doctrinaire onderzoek te onderstrepen. Je bent als rechtswetenschapper, heeft Jan Vranken eens gezegd, ook een soort tuinman. Er ploft een nieuw plantje van de HR in je tuin-tje en jij kijkt waar die plant bij hoort. Dat vind ik een enorm belangrijke opdracht aan rechtswetenschappelijk onderzoek. Amerikanen willen overal een empirische component aan plakken en anders vinden ze het geen wetenschappelijk onderzoek. Daar ben ik het niet mee eens. Je hebt echt verschillende soorten wetenschappers nodig. Mensen die heel goed overzicht hebben op hun rechtsgebied, maar ook mensen die de doctrine in het licht van de empirie bekijken. Dat zijn verschillende kwaliteiten en allebei zijn belangrijk. In Amerika lijkt de aandacht voor goed tuinmanschap een beetje verdwenen.

Juist in zo’n normatieve wetenschap als het recht is

systematiek erg belangrijk, anders wordt het recht chaos. Kijk, misschien wel juist in het internettijdperk waarin alles zo'n beetje te googelen is, is aandacht voor systematiek en voor hoe een rechtssysteem is opgebouwd eens te meer van belang. Je moet weten dat een misdrijf iets anders is dan onrechtmatige daad en dat causaliteit in het strafrecht iets anders is dan causaliteit in het privaatrecht. En de vraag is natuurlijk met al die specialistische masters, of mensen die algemene brede kennis nog wel hebben.

Publicaties

Nu, dat is me allemaal uit het hart gegrepen. Maar dan lees ik tot mijn verbazing: al die algemene tijdschriften, daar moeten we eens mee ophouden. Kijk, dan denk ik weer... dan trek je je toch ineens teveel aan van de niet-juridische buitenwacht die hun eigen maatstaven oplegt aan juristen.

Het *NJB* en *Themis*, dat zijn voor ons land natuurlijk belangrijke tijdschriften. Maar ik merkte toen ik mijn proefschrift schreef, en toekwam aan het rechtsvergelijkend onderzoek, dat wanneer ik iets wilde weten over

De wetenschapper is niet alleen maar vrijer om meer na te denken, maar hij is ook genoodzaakt om dat te doen

wrongful birth in de VS of Engeland, je dan geen *idee* had waar je moest zoeken. Overal verspreid vond je van alles, zonder veel indicatie van de kwaliteit... De decaan geneeskunde hier in Leiden heeft me ooit verteld dat hij een stuk of vijftien tijdschriften leest over zijn vakgebied en dat is het dan. Daarmee is hij er. Ook van al die Amerikaanse law reviews, heb je geen notie van de kwaliteit van die bladen. Ik heb me zo vaak afgevraagd: welke tijdschriften zijn eigenlijk goed? Maar een mix tussen algemene en meer gespecialiseerde tijdschriften vind ik wel erg belangrijk.

Misschien is er geen consensus over wat goed is. Je kunt zeggen: iets is origineler, maar je kunt ook zeggen: dit biedt een beter overzicht. Ik merk vaak dat ik meer op originaliteit let en juristen meer op overzicht letten. Kun je niet veel beter verschillende genres onderscheiden in plaats van een ranking?

Ik heb ooit in een commissie gezeten met onder andere Jan Vranken en toen hebben we de kronieken als niet-wetenschappelijk bestempeld. Daar heb ik spijt van gekregen. We hebben toen gezegd dat die onvoldoende vernieuwend waren om als rechtswetenschappelijke publicatie te kunnen gelden. Daar ben ik een beetje van teruggekomen. Juist de mensen die een boog weten te trekken over een rechtsgebied – dat heeft een waarde in zichzelf. Dat maakt namelijk dat een privatist in de ene uithoek zich reali-

seert wat er in die andere uithoek gebeurt, en dat kun je alleen als je een betrouwbare gids hebt.

Ook over de annotaties is destijds een enorme discussie ontstaan. Noten en Tekst & Commentaar, het zijn heel belangrijke vormen van communicatie, zeker voor het beroepenveld en de samenleving. Maar terugkijkend naar die discussie ben ik wel blij dat we die beide vormen in beginsel *niet* als een wetenschappelijke publicatie hebben aangemerkt: nee-tenzij kwamen we toen overeen. Wat je aan deze publicatievormen wel ziet, is dat juristen niet bezorgd hoeven te zijn over de valorisatie van hun wetenschap. Die zit bijna ingebakken in alles wat ze doen. Juist de oriëntatie op de samenleving is bij ons juristen heel sterk ontwikkeld. Het is er onlosmakelijk mee verbonden. Met ons onderzoek hebben we zoveel impact, of invloed, op de samenleving en de rechtspraktijk.

Akkoord. Maar daarom zou je dus juist niet moeten meedoen met de race van andere wetenschappers. Je moet niet zeggen als jurist: o ja, we zijn ook heus wel interdisciplinair en we hebben ook heus wel een ranking van tijdschriften. Nee, je moet zeggen: jongens we doen iets heel anders.

Inderdaad. Dus verzin iets. Denk erover na! Kijk, de juridische discipline laat eigenlijk een heel mooi continuüm zien. Bij *T&C* ben ik zelf vanaf het begin betrokken geweest, wij zijn daar die tuinmannen, de brug naar de praktijk. Dan heb je de *Groene Serie*, dat is weer heel wat anders, daar zeg je niet alleen wat de Hoge Raad oordeelde, maar dan ga je ook na wat de wetenschap daar weer van vindt en hoe het geheel in de doctrine past. Met bijvoorbeeld die *Groene Serie* schuif je dus op van puur schrijven voor de praktijk naar werkelijke rechtswetenschap. Vervolgens heb je de wetenschappelijke artikelen en die kun je ook weer onderscheiden, in kronieken en overzichtswerken tot aan besprekingen van boeken – ook daarvan hebben we destijds gezegd dat die in de regel geen wetenschappelijke output zijn.

Ja, met de ellendige consequentie dat je als redactie geen recensent meer kan vinden.

Ja, dat is ontzettend zonde. Achteraf zou ik ook aan stevige boekbesprekingen als regel de wetenschappelijke status willen geven. Als dat het gevolg is geweest van onze commissie destijds dan zou je kunnen zeggen 'mea maxima culpa'. Wat een rol speelde was dat er op een gegeven moment hoogleraren waren die uitkwamen op 40 publicaties per jaar, vaak kleine stukjes. Dat kregen wij als rector decanen niet uitgelegd aan onze rectoren destijds. Later ben ik er overigens achter gekomen dat sommige andere wetenschappen het nog bonter maken. Als rector zie ik nu dat het heus niet zo is dat alleen wij moeten nadenken over onze publicatiecultuur. Zelfs de harde bèta-wetenschappen, daar hebben we misschien te zeer tegenop gekeken, maar ook daar is een groot deel lastig te falsificeren. In die zin mogen de andere disciplines misschien ook wel zo'n soort boek schrijven. Elke discipline heeft zo zijn vragen. Vaak dezelfde vragen.

Dat soort boeken is er ook.

Ja, maar niet van het recht. In wetenschapsfilosofische verhandelingen gaat het nauwelijks of niet over het recht.

Een van de krachtigste opbrengsten van een promovendus is dat hij als een onmisbaar radertje tussen de wetenschap en het beroepenveld of de samenleving kan fungeren.

Hoe komt dat toch? Dit is toch de discipline die ooit voorop liep? Dan zijn we toch niet goed in het laten zien wat we doen.

Ja, maar dat hoeft toch niet aan de juristen te liggen? Toen ik afstudeerde als wetenschapsfilosoof en een baan zocht zag mijn man een vacature staan in het universiteitsblad voor rechtsfilosoof en ik was stomverbaasd. Ik had nog nooit van de rechtsfilosofie gehoord!
En aan wie ligt dat?

Ik denk aan de filosoof in dit geval.

Ik weet het niet. We kunnen ons niet goed verkopen. Als je een jurist op tv ziet is het altijd Moskowitz of Knoops. Wanneer zie je nu eens een Robbert Dijkgraaf, maar dan als jurist verkleed?

Je zegt in je boek: de medical school doet het beter.

Ja, in het onderwijs zeker. Ze denken beter na over de samenhang van het gehele curriculum. Ze nemen hun topstudenten al vroeg mee in hun publicaties. 15% van de studenten heeft in hun derde jaar al meegedaan aan een wetenschappelijke co-publicatie terwijl wij dan nog zitten te bedenken of ze wel een bachelorscriptie moeten schrijven. Vandaar ook dat er zoveel promoveren bij geneeskunde. Daar kun je wel van alles van vinden maar het leuke is dat de *medical school* die verbinding tussen onderwijs en onderzoek al heel vroeg biedt en de studenten daarin meeneemt. Als je al meeschrijft of iets uitzoekt als student, dan word je bij ons hooguit in het voorwoord bedankt, maar het idee dat je dan echt een rol speelt...

Maar dan begrijp ik niet dat je zo van leer trekt tegen de juristengewoonte om tijdschriften te laten runnen door studenten. Zoals *Ars Aequi* en hun beroemde Amerikaanse broers. Dat is toch juist ongelooflijk leuk?
Daar zit toch iets vreemds in. Dat werd met name gesignaleerd door andere wetenschappers die iets in zo'n blad wilden publiceren en dan ineens in handen vielen van studenten! Kun jij je voorstellen dat *The Lancet* gerund wordt door studenten? Barack Obama was zo'n student-redacteur van de *Harvard Law Review*. Voortreffelijke man, maar op zijn 26e?

Maar jij stelt je nu ook een beetje als Calimero op. Je kunt natuurlijk ook zeggen: wij juristen hebben een geweldige gewoonte, studententijdschriften! Dat is nog eens echte Bildung! Maar jij gaat nu ook in de versnelling van o jee, dat hoort niet want dat doen ze ook niet bij andere wetenschappen.

Ja, dat ben ik met je eens maar het is toch ingewikkeld dat je je toponderzoek laat beoordelen door studenten. Dat is iets anders dan meeschrijven. Schaf dan de helft van je tijdschriften af, is mijn advies aan de Amerikanen, en ga

het eens serieus aanpakken. Je moet toch op de schouders van reuzen staan en niet op die van studenten!

Nou, ze doen het stukken beter dan gewone redacteurs. Zo'n stuk in AA wordt erg zorgvuldig gelezen en becommentarieerd. Ze hebben er ook meer tijd voor dan stafleden.

Maar als dat waar is, wat zegt dat dan over onze wetenschap! Dat zou toch heel erg zijn?

Dat is toch overal zo? Hoe internationaler je kijkt hoe beroerder het wordt. Niemand neemt meer de tijd om stukken van anderen serieus te lezen.

Dus we moeten het dan van studenten hebben als we iets gelezen willen hebben. Nogmaals, dat is toch heel erg als het waar is? Dat zei Kees Schuyt al, we schrijven te veel en we lezen te weinig. Kijk, goede bèta's zijn één dag per week bezig met peer review. En als je peer reviewer bent van een goed tijdschrift dan telt dat sterk mee voor jouw cv, en je zit dan ook meteen dichterbij de frontiers of science.

Promovendiefabriek

Dat is allemaal waar natuurlijk, dat we meer moeten lezen en minder schrijven, maar het ziet er niet naar uit dat dit op korte termijn verandert. Als je kijkt naar de Bologna-afspraken en de hoeveelheden promovendi die er moeten worden afgeleverd, dat maakt het er niet beter op!

Er is inderdaad bij rechtenfaculteiten een disbalans, met name voor wat betreft de categorieën universitair docent en universitair hoofddocent. Het is een beetje een zandlopermodel: veel hoogleraren en veel promovendi en veel minder er tussen in. Hoogleraren begeleiden veelal in hun eentje hun promovendi. Bij de andere disciplines zijn de uhds veel nauwer betrokken bij de begeleiding van promovendi.

Daarnaast denk ik dat promovendi, universiteitsbreed, best wat meer onderwijs zouden mogen geven. Daarom krijgen in Leiden promovendi een aanstelling van zes jaar, waarvan twee jaar onderwijs. Je hebt dan meteen de onderwijs-onderzoekverbinding gerealiseerd, promovendi vinden het ook leuk om onderwijs te geven.

Toch is bekend dat zo'n 80% van de promovendi helemaal niet in de wetenschap blijft. Het is toch bizar dat we die mensen allemaal een boek laten schrijven en ze dan de straat op schoppen?

Promoties moet je echt zien als de derde cyclus, na de bachelor en de master. Je bent met drie fasen bezig. De bachelorfase zou wel wat effectiever kunnen zijn, en de master wat rustiger, die zou twee jaar mogen duren net zoals met Chinees of Koreaans. Want je kunt niet voort-

bouwen op kennis die ze op de middelbare school hebben gekregen. Maar ook promovendi hebben we nodig want die zijn in staat om de academische literatuur te vertalen naar de praktijk. Ik denk dat een van de krachtigste opbrengsten van een promovendus is dat hij als een onmisbaar radertje tussen de wetenschap en het beroepenveld of de samenleving kan fungeren. Dat er niet alleen een hemel is met wetenschappelijk onderzoek en een aarde met dagvaardingen en tenlasteleggingen. Gepromoveerden zorgen meer dan wie ook voor de noodzakelijke verbinding.

Dat geldt trouwens niet alleen voor het recht maar ook voor een vak als de psychologie. Mijn vader was praktiserend psycholoog en op een gegeven moment zei hij dat hij de academische literatuur niet meer kon volgen. Niet dat hij te dom was, maar alles was zo verwiskundigd, te ver weg geraakt van zijn praktijk.

Promoties zijn dus van groot belang voor het recht. Maar ik maak me wel zorgen over de gewoonte om de ingewikkeldste vragen te laten uitzoeken door promovendi. Dat is gekomen door de competitie in de tweede geldstroom. Wil je in de prijzen vallen met een onderzoeksvoorstel dan moet het heel ambitieus zijn. Daarmee zijn we zo langzamerhand in de situatie gekomen waarin promovendi de ingewikkeldste boeken moeten schrijven en juist de hoogleraren daarvoor geen tijd meer hebben.

Ranglijsten

Wat opvalt in je boek is toch wel de enorm zonnige toon waarop je het huidige universiteitsbestel beschrijft. We hebben het dan over prestatieafspraken, het visitatiecircuit, en uitvindingen als dublindescriptoren en dat wordt allemaal blijmoedig beschreven. Op verschillende plaatsen zeg je dat je niet te veel zeurpieten moet hebben, dat die mensen 'their own worst enemies' zijn. Maar die zeurpieten hebben toch gewoon gelijk? Je bent natuurlijk zelf rector nu, maar je kunt er toch niet omheen dat het voortdurende gepraat over rankings en targets halen de dood in de pot is?

De studenten in Amsterdam hebben wel een punt als ze zich op een gegeven moment afvragen waar we mee bezig zijn. Maar de onderwerpen van die prestatieafspraken met Halbe [Zijlstra] destijds waren helemaal niet gek. Het kan zeker geen kwaad om je eens af te vragen wat aan ons onderwijs kan worden verbeterd. Je moet je realiseren dat op de jeugdzorg, op de gezondheidszorg, op alles enorm is bezuinigd, en niet of veel minder op de universiteiten. Die prestatieafspraken hebben we in ruil daarvoor gemaakt. Als er een massale uitval is van bijna 40% op de rechtenfaculteit, dan moeten we daar echt wat aan doen.

Hoe komt die uitval? Omdat studenten zich op de een of andere manier niet meer verbonden weten met docenten, met hun opleiding, het gebouw, en omdat bijna niemand ze in de gaten houdt. De Britten zeggen: je moet een systeem hebben van *belonging* en *tracking*. Daar valt nog zoveel winst te halen. Maar waar we vanaf moeten is het instrument van de prestatieafspraken – ik denk dat dat niet meer kan na Amsterdam. En datzelfde geldt voor de rigide wijze waarop we in Nederland onze onderwijskwaliteitszorg hebben ingericht. Ook dat heeft zijn langste tijd gehad, voorspel ik.

Waar het om zou moeten gaan is het gesprek op gang te brengen over de kwaliteit van je onderzoek en onderwijs. En daarover heb ik het in dat hoofdstukje over studenten als 'clients', en als 'customers'. Kijk, studenten hebben er recht op te weten wat ze voor hun tijd en hun geld terugkrijgen. En daarom zijn *rankings* toch wel van belang.

Dus jij bent nu ook zo'n rector die meteen begint over op welke plaats de universiteit staat op de Shanghai-ranglijst?

In dit soort posities dreigt over-fixatie op het dashboard. Het dashboard waarop je kunt zien: hé, daar gaat mijn tweede geldstroom naar beneden en daar begint ergens een rood lampje te branden of er brandt een groen lampje bij mijn kwaliteitszorg onderwijs. Op zichzelf wil je wel signalen krijgen als er iets mis is, zeker omdat je als universiteitsbestuur tegenwoordig overal verantwoordelijk voor bent, maar het grote gevaar is dat je steeds naar je dashboard kijkt en dat ziet als DE universiteit. Dat je niet meer naar buiten kijkt. De rankings zijn bovendien voor het grootste deel bèta-gedreven. De helft van de punten worden binnengehaald door de UMC's. Maar goed, de wereld vindt die rankings belangrijk, de politiek vindt ze leuk, de alumni vinden het fantastisch, en de internatio-

We schrijven te veel en we lezen te weinig

nale studenten kijken ernaar, dus zou het dom zijn om net te doen alsof ze niet belangrijk zijn. Maar het is wat anders om je er als bestuurder door te laten *leiden* als je je universiteit wilt besturen.

En je bent toch niet zendeling genoeg om dan te zeggen: de wereld moet ze niet belangrijk vinden?

Nee. Maar intern wil ik niet steeds weer communiceren dat we een plaats gestegen zijn. Het vervelende is natuurlijk dat die dingen aanleiding worden voor strategisch beleid. Je gaat te eenzijdig letten op het 'wervend vermogen' van hoogleraren, om die afschuwelijke term maar eens te gebruiken, en je gaat denken: als we die en die hoogleraar binnenhalen dan tellen zijn of haar publicaties mee, en dan stijgen wij weer net op tijd in de rankings, dat is de kwalijke kant ervan. Er zijn tal van landen die juist dat perverse gedrag laten zien.

Ik had zojuist een gesprek met de ober hier en die wil bedrijfskunde in Rotterdam gaan studeren maar heeft weinig kans omdat de opleiding heeft gesteld dat 40% van de studenten internationaal moet zijn. Vind je dat niet raar?

Nee. Internationalisering is een enorm belangrijke ontwikkeling. In 2025 is het verwachte aantal internationale studenten wereldwijd 10 miljoen en de Nederlandse universiteiten zitten allemaal in de top 200 van de wereld. Je moet je eens voorstellen dat al die studenten een plek

zoeken om te studeren, en, bijvoorbeeld, Groningen staat op nummer 90. Dat is een zwerm spreuwen en die spreuwen komen ook in de Groningse boom zitten. Misschien dat ze nog net iets liever naar Oxford zouden willen maar een belangrijk deel komt gewoon naar de top 100 of 200. Van de ongeveer 25 000 onderzoekuniversiteiten die er zijn, zitten de Nederlandse universiteiten allemaal in de top 200.

De gemiddelde Nederlandse student is waarschijnlijk net een beetje minder slim en gemotiveerd dan de gemiddelde buitenlander die zich voor onze opleidingen meldt

Dus elke Nederlandse universiteit krijgt te maken met meer internationalisering tenzij je consequent in het Nederlands blijft lesgeven. In de rechtenopleiding worden de meeste vakken in het Nederlands gegeven. Maar in sommige domeinen, en Groningen is een mooi voorbeeld, is in het bèta-domein alles in het Engels omgezet. Maar dan rijst wel de vraag of je er nog bent voor de Nederlandse markt. Want stel dat Wiskunde 100 plekken heeft en er worden uiteindelijk twee Nederlanders geselecteerd. Wat betekent dat voor ons land?

Maar dat is toch idioot?

In Leiden hebben we ervoor gekozen om in de bachelorfase de hoofdvakken voor de belangrijkste disciplines in het Nederlands te houden, omdat wij inderdaad vinden dat je ook de toekomstige wiskundeleraar op de middelbare school moet opleiden. Maar ik kan me ook voorstellen dat een universiteit als Groningen een andere strategie kiest en dat is misschien een hele slimme strategie. De *gemiddelde* Nederlandse student is waarschijnlijk net een beetje minder slim en gemotiveerd dan de *gemiddelde* buiten-

lander die zich voor onze opleidingen meldt. Met die ontwikkeling moeten wij ons bezig houden.

Je blijft maar steeds zo blijmoedig; ook in je boek, je ziet altijd wel weer een lichtpuntje. Je zou ook kunnen zeggen: de vermarkting van de universiteit is het einde ervan.

Weet je, een van de mooie dingen van de universiteit is dat de docenten en de onderzoekers uiteindelijk de eigen discipline belangrijker vinden dan de eigen universiteit. Zo is het een heel mooie gewoonte dat we bij hoogleraarsbenoemingen de zusterfaculteiten raadplegen. Dat is ook een goede tegenkracht tegen dat idee van de universiteit als bedrijf en dat al die universiteiten elkaar als concurrenten zien. Ik houd ook niet van het idee dat je een of twee universiteiten zou losweken van de anderen om daar werkelijk excellente universiteiten van te maken à la Oxford en Cambridge. Laten we er tevreden mee zijn dat alle Nederlandse universiteiten bij de top behoren en dat we een gezamenlijk belang hebben bij samenwerken. Geen idiote fees heffen dus, of bonussen uitdelen, zou ik dus zeggen.

Ik noem in mijn boek Clarke Kerr, de oud-president van Berkeley die over de onderzoekuniversiteit heeft geschreven en met dat prachtige verhaal komt waar ik enorm blij van word, echt letterlijk blij. Hij zegt: van de tachtig instituties die er rond 1500 al waren en die er vandaag nog zijn, zijn er maar liefst zeventig universiteiten. En de rest zijn de parlementen van IJsland en van Engeland en dan hebben we wat Zwitserse kantons, de Katholieke kerk, en dan hebben we het wel gehad. En die zeventig universiteiten doen nog steeds ongeveer dezelfde dingen. Die zijn bezig met onderwijs, onderzoek, service aan de samenleving, een betere wereld scheppen, en ze zitten nog in dezelfde gebouwen als vroeger en ze worden nog steeds bestuurd door de academici zelf. Mijn universiteit heeft de tachtigjarige oorlog mee gemaakt en is gesloten geweest in de tweede wereldoorlog, dus er zijn wel ergere tijden geweest. De tijden veranderen, de universiteiten blijven. Nu zitten we even in een periode van de kwantitatieve benadering, maar ik weet zeker dat er een tijd komt waarin we kwalitatiever zullen kijken. In 2400 zal Leiden nog steeds bestaan en jouw Groningen ook. We hebben dus goud in handen en daar ben ik inderdaad heel blij mee. •